

Forsker Victoria Olsen og professor Frode Nilssen har identifisert barrierer for raskere og mer effektiv handel med sjømat. Foto: Bent-Are Jensen

Ny rapport om eksportthinder – i Norge

Norsk sjømat møter eksportthinder – også i Norge. Der er et stort forbedringspotensial, mener professor Frode Nilssen.

av Bent-Are Jensen

Han leder Seksjon for marked, strategi og ledelse ved Handelshøgskolen ved Nord universitet i Bodø. Han er tidligere fiskeriråd ved ambassaden i Moskva.

Nilssen legger nå fram en rapport: «Norske myndigheters tilrettelegging for sjømateksport: Opplevde barrierer, mulige forbedringer».

Med seg på prosjektet har han hatt forskerne Victoria Olsen og Sandra Wiik.

Tre hovedgrunner

Ifølge rapporten er der tre hovedgrunner til eksportbarrierene:

- * Manglende kapasitet til å handtere næringas løpende behov for dokumentutstedelse og godkjenninger.
- * For dårlig tilpasning av åpningstider på kritiske kontrollpunkter, det vil i hovedsak si Tollvesenets bemanning på grenseovergangene, samt kontrolltjenester ved Mattilsynets regionale/ lokale kontorer.
- * Manglende digitalisering av eksportdokumenter.

I rapporten heter det et der er et klart forbedringspotensial innen feltet som særlig de to kontrolletatene Mattilsynet og Tolletaten har ansvar for.

- Samtidig vil en forbedring representere relativt beskjedne utgifter totalt sett, sier Nilssen til IntraFish.

Frode Nilssen er tidligere forskningssjef i Nofima. Arkivfoto

Anbefalinger til Mattilsynet

Rapporten kommer med følgende anbefalinger til Mattilsynet:

- * Identifisere kontor med stor trafikk/ knutepunkter og etablere utvidet/ 24 timers åpningstid med vaktordning.
- * Etablere et kompetanseprogram for egne ansatte med sikte på å forbedre bransjekunnskap og sikre enhetlig utøvelse av etatens ansvarsområde.
- * Arbeide for økt bruk av elektroniske dokumenter – også med en innebygget fleksibilitet der dette er mulig.

Anbefalinger til Tolletaten

Rapporten kommer med følgende anbefalinger til Tolletaten:

- * Identifisere kontor med stor trafikk / knutepunkter og etablere utvidet/ 24 timers åpningstid med vaktordning. Vei og sjø krever ulike vurderinger.
- * Etablere et kompetanseprogram for egne ansatte med sikte på å forbedre bransjekunnskap der det oppleves som nødvendig for å sikre enhetlig utøvelse av etatens ansvarsområde.

- Ikke spesielt vanskelig å gjennomføre

I rapporten heter det at «de foreslåtte tiltakene er i stor grad å anse som praktisk tilrettelegging som ikke er spesielt vanskelig å gjennomføre, men som fordrer at dette prioriteres av de to kontrolletatene».

Mattilsynet har for 2018 et årlig driftsbudsjett på drøyt 1,3 milliarder kroner, mens Tolletaten har et driftsbudsjett for 2018 på nesten 1,5 milliarder kroner.

- I denne sammenhengen er slike omprioriteringer ytterst marginale sett i forhold til kostnadene for etatene, mens det vil bety svært mye for den eksportrettede næringa, sier professoren.

Rapporten henvender seg til høyeste hold med forslag om forbedringer. Bildet viser statsminister Erna Solberg. Foto: Marius Fiskum

Anbefalinger til regjeringen

Rapporten kommer med følgende anbefalinger til regjeringen og departementene som etatene sorterer inn under:

- * Artikulere en stabil bestilling i Tildelingsbrevet til Mattilsynet og Tolletaten. Bestillingen må møte behovene for bedre internasjonalisering og markedsadgang for sjømat. Særlig vekt må legges på bedre åpningstider og tilgjengelighet.
- * Ta ansvar for å få utarbeidet en lett tilgjengelig oversikt over land som Norge har frihandelsavtaler med. I oversikten må det foreligge en enkel beskrivelse over vilkår og muligheter for norsk sjømatnæring. En utnyttelse av frihandelsavtalene vil da blant annet kunne øke bearbeidingsgraden i Norge og stimulere til flere industriarbeidsplasser.

FHF-prosjekt

Forskningsprosjektet er gjennomført på oppdrag fra Fiskeri- og havbruksnæringens forskningsfond (FHF). Arbeidet baserer seg på et betydelig materiale av offentlige dokumenter og utredninger. Det er gjennomført kvalitative intervju med et utvalg sjømateksportører. Det er avholdt ett møte med Mattilsynet.

En referansegruppe har bestått av Norges sjømatråd (Øystein Valanes), Lerøy Seafood (Morten H. Jensen), Sjømat Norge (Kristin Alnes) og FHF (Berit A. Hanssen og Hans Petter Næs).

I tillegg er det samlet inn førstehands informasjon fra den eksportorienterte delen av sjømatnæringa ved hjelp av et spørreskjema. Svarprosent var bare 21 prosent. Det er normalt ved slike undersøkelser, ifølge professoren.

- Samtidig er det et paradoks at mange klager på systemet, uten at de tar seg tid til å bidra til å forbedre det, for det er jo hensikten med hele rapporten til myndighetene, sier Nilssen.

Han tar imidlertid sjølkritikk for at der kan ha vært for mange spørsmål.

Totalt var det 77 bedrifter som besvarte spørreskjemaet av de 360 bedriftene som fikk det.

En norsk eksportbedrift: Illustrasjonsfoto: Remi MJ. Eilertsen

Polariserte svar

I rapporten heter det at en overordnet tendens blant respondentene er at det er en viss polarisering av svarene.

«Dette betyr at noen mener at systemet er til å leve med, mens andre respondenter rapporterer at det kan oppleves som problematisk å følge opp i forhold til kontrolletatens krav og systemer. En annen hovedtrend er at eksportbedriftene har mer å utsette på Mattilsynet enn på Tolletaten», skriver forskerne.

Attester utstedes utelukkende innenfor Mattilsynets åpningstider som i prinsippet er standard kontortid for etatene, fra 8 til 16. Men ettersom utstedelsen tar noe tid, vil henvendelser som kommer litt utpå dagen, kunne bli forskjøvet til neste dag.

Det betyr at eksportbedriftene må planlegge eksporten i god tid og ta høyde for tida det tar med utstedelse og avhenting av dokumentene.

- **Langtidsplanlegging vanskelig**

«For mange av eksportbedriftene som driver med trading, kan slik langtidsplanlegging være vanskelig fordi salgsprosessen pågår løpende, og gjerne inntil siste slutt før skipningen sendes av gårde. Mange norske bedrifter som eksporterer sjømat, arbeider på en slik måte», skriver forskerne.

Eksportbedriftenes tilbakemelding på Mattilsynet når det gjelder tilgjengelighet, kommunikasjon og bransjekompetanse, viser at der er utfordringer. Mens opplevelsen av hvorvidt Mattilsynet er tilgjengelig for henvendelser relatert til eksport, fordeler dette seg med rundt én tredel hver på de tre kategoriene nei, hverken-eller og ja.

På spørsmålet om Mattilsynet kommuniserer tydelig og forståelig, rapporterer 45 prosent av respondentene at de ikke opplever det slik, mens 26,8 prosent opplever kommunikasjonen med/fra Mattilsynet som forståelig.

Videreforedling av laks. Foto: Agnar Berg

Sviktende bransjekompetanse

Når det kommer til Mattilsynets kompetanse i forbindelse med eksportprosessen, opplever over halvparten av respondentene (nær 52 prosent) at den ikke er god. Til sammenligning opplyser en femdel av respondentene (20 prosent) at den er god eller tilstrekkelig.

Gjennom intervjuene ble inntrykket med sviktende bransjekompetanse hos Mattilsynets lokale kontorer forsterket. En gjennomgående opplevelse som kom til uttrykk, var at det var veldig personavhengig, og at bedriften måtte kjenne til hvilken person som innehadde den nødvendige kompetansen for å få nødvendig oppfølging eller bistand. I tillegg var man avhengige at vedkommende person var tilstede for å handtere henvendelsen/ saken.

Dette kan også delvis forklare hvorfor hele 46 prosent av respondentene oppgir at de opplever det slik at Mattilsynet ikke behandler bedriftene likt ved de ulike kontorene i Norge.

Eksempler på opplevde problemer

Rapporten presenterer en del ulike svar fra bransjen:

«Åpningstidene til tolletaten er håpløse å forholde seg til. Det var tidligere opplevd som vanskelig, men etter at åpningstidene i Ålesund ble endret, har vi opplevd det som desto vanskeligere.»

«Vi er ikke misfornøyde med ordningen med fysisk stemping og signering, gitt at åpningstidene til etatene blir mer tilpasset behovet.»

«Vi er ikke spesielt fornøyde med den manglende fleksibiliteten med dokumentene når vi skal sende varer til land som Kina og Egypt fordi det ofte er behov for å foreta små endringer i for eksempel helseattestene av praktiske grunner. Når dette ikke går, må vi sende lasten tilbake og påføres store kostnader»

«Det er problematisk at tollåpningen på Bjørnfjell stenger så tidlig som den gjør.»

Rapporten konkluderer altså med at praktiseringen av regelverket og servicenivået varierer både mellom regionene, men også mellom ulike ansatte på samme kontorsted.

Foreslår

Bjørnfjell tollstasjon ved Narvik, på grensen til EU (Sverige). Foto: Tommy Hansen

ekstraordinær finansiering

Forskerne spør om det kan være mulig å foreta en omprioritering, eller eventuelt øke bevilgningene til etatene med øremerkede midler for å imøtekomme næringsas behov for utvidede åpningstider og tjenestetilbud på utvalgte kontrollpunkter.

- Det bør her være snakk om en permanent justering, heter det i rapporten.

Til dette kan det også anføres at eksempelvis Mattilsynet disponerer relativt store ressurser til ad hoc-oppgaver knyttet til ekstraordinære tiltak med nye/ alternative krav, eller behov relatert til adgangen til ulike markedsland. Noen ferske eksempler på dette er Kina og Brasil. Dette er viktige markedsland for norsk sjømatnæring, og det er sikkert viktig å prioritere innsats med disse markedene når det er ekstraordinære behov.

«Men et spørsmål man kan stille her, er om ikke slike ekstraordinære oppgaver burde kunne utløse ekstraordinær finansiering fremfor å binde faste bevilgninger til ad hoc-opdrag», skriver forskerne.

Sjømat underkommunisert

Rapporten tar for seg flere forhold, for eksempel at der er mange parter involvert, inkludert fem departementer. I tillegg har Mattilsynet utrolig mange oppgaver, fra kontroll av gatekjøkken, tildeling av smilefjes på serveringssteder og kontroll med kjæledyr som slanger.

Mattilsynet er et resultat av sammenslåing av fire direktorater med forskjellige ansvarsområder. Disse var Statens næringsmiddeltilsyn (SNT), de lokale næringsmiddeltilsynene (KNT), Statens dyrehelsetilsyn, Statens landbrukstilsyn og Fiskeridirektoratets sjømatavdeling.

Med dette ble det slik at tre departement sammen ble «del-eier» i ett direktorat: Mattilsynet. Men det er Landbruks- og matdepartementet (LMD) (altså ikke det departementet som sjømat sorteres inn under) som utarbeider og oversender Mattilsynets tildelingsbrev.

Rapporten minner om at Norge eksporterte sjømat for rundt 97 milliarder kroner i 2017 (ren eksportverdi). Dersom man betrakter dette bidraget i forhold til nasjonaløkonomien, utgjør sjømateksporten litt under 10 prosent av de totale eksportinntektene til Norge, eller litt i underkant av 30 prosent av den totale norske eksporten av varer (utenom olje og gass).

- Det er imidlertid kun i et fåtall tilfeller at sjømatnæringa har vært nevnt spesifikt med tanke på sjømateksport og Mattilsynets rolle og ansvar for tilrettelegging for dette, sier Nilssen.

Tapte penger. Foto: Bjørn Kray Iversen

Store penger i spill

IntraFish skreiv om denne rapporten første gang i desember i fjor. Noe av hensikten var å

kvantifisere bransjens tap ved innenlandske handelshindringer.

Det har imidlertid vist seg vanskelig. Estimater er stort, men lite presist. Og det henviser i en fotnote til en annen rapport:

«Som et eksempel på de store ulempene som ventetid påfører eksportører, har Handelshøgskolen Nord Universitet estimert ekstra kostnader knyttet til ventetid for norsk fiskerinæring som en følge av en eventuell etablering av nasjonal grensekontroll i EU/Schengenområdet. Basert på eksporten av fersk kjølt fisk til EU, ble ekstrakostnadene på grunn av ventetid beregnet til mellom ca. 550 millioner og 2,7 milliarder kroner årlig. Disse kostnadene relateres til økte driftskostnader og verdiforringelse.»

Rapporten det vises til, heter «Konsekvenser for handelen med norsk sjømat ved innføring av midlertidig nasjonal grensekontroll i Schengen-området.»

Hold deg oppdatert på hva som skjer i norsk og internasjonal oppdrettsnæring – følg oss på Facebook, LinkedIn og Twitter, eller abonner på vårt daglige nyhetsbrev.